

ביאורים

לעתים, שבחים ומחמאות שמרעיפים עלינו, עלולים לגרום לנו לתחושה שמצבנו הרוחני טוב וכבר כמעט אין לנו מה לתקן. הרב קוק מסביר שכאשר הצדיק זוכה לשבחים על מעשיו הוא אינו מבטל את ערכם של מעשיו וגם אינו ממעיט מהם כדי להימנע משבחים. הדרך להתמודד במצב כזה היא להעמיק יותר במושג הענווה. מידת הענווה איננה פסילת האישיות וביטולה אלא ההבנה העמוקה שכל מה שיש בנו איננו אלא מתנת ה'. ככל שתחושה זו מתעצמת ומעמיקה כך גדלה הענווה האמיתית. יוצא מכך, שדווקא מצבים שבהם אנו זוכים לשבחים, עשויים להיות, אם נדע להתגבר על נטיית האגו שבנו, הזדמנויות להעמקת מידת הענווה. בפסקה ו' מברר הרב קוק שישנם שני סוגים של תשובה: תשובה עליונה ותשובה תחתונה. התשובה העליונה היא תשובת ההשגה; בתשובה זו עוסקים בעיקר בהתרוממות המחשבה וההבנה, הבנה נכונה יותר של המציאות ושל הכוחות הקיימים בתוכנו. התשובה התחתונה היא התשובה המעשית; תיקון המעשים לטובה מכל העבירות והחטאים. הרב קוק מסביר שהתשובה העליונה היא המקור והבסיס לתשובה התחתונה. לכן, גם אם מסיבה כלשהי קיימת מניעה לקיים את התשובה המעשית, עתידה התשובה העליונה להוביל את האדם לתקן גם את מעשיו. כהמשך לפסקה זו, ממשיך הרב קוק בפסקה ז' ומבאר שהתנועה הבסיסית ביותר של התשובה היא הכרת העוונות. עצם הכרת המצב השלילי מביאה להארת אור התשובה שבנפש. ובהמשך, הארה זו עשויה לטייע בתהליך התשובה. לכן, גם לא ברור כעת כיצד לתקן את הדרוש תיקון - אל חשש. עצם ההכרות עם העוונות, מסייעת להפוך את התיקון לדבר אפשרי, גם אם הוא לא במצב האדם כעת.

הרחבות

• תשובה עליונה לעומת תשובה תחתונה

בפסקה ו' הרב קוק מתאר שני סוגי תשובות: תשובה עליונה ותשובה תחתונה. התשובה העליונה נובעת מהעיסוק בגדולת ה' ובשורשי המציאות האלוהית. התשובה התחתונה היא הפרטת הדברים האלה והיא מתייחסת לתיקון המעשים והמידות.

חלוקה יסודית זו מוצאת ביטוי גם במקומות נוספים בכתבי הרב קוק. בקובץ ב' הרב קוק מסביר שכאשר העיסוק בדקדוקי המצוות מעיק והפרטים אינם מספיק ברורים, הדבר נובע מכך שהאדם לא עסק מספיק בשורשי הדברים. עיסוק זה, לפי דברי הרב קוק, הוא המביא לידי תשובה עליונה: "הפרטים מיטשטשים כשיש מיעוט אור בהמקור של הפרטים, שהוא הכלל, וכשהאור והחיים מתרבה בכלל המקורי, יוצאים הפרטים מבוטלים, מאירים ושמוחים. הפלפול והדיוק שבהלכה, החריפות החיה של משא ומתן שבהלכה, בא הוא ביסודו מתוך שפע חיים גדולים שבעומק אמונת אומן, שבקדושת התורה... וכשרואה אדם בנפשו כבידות לעסוק בבהירות פרטי התורה המעשית, בניתוח הלכותיה וקיומי דקדוקיה, צריך הוא להוסיף יותר באור המקורי של הבינה האלוהית היסודית, המביאה לידי תשובה עליונה. והאור מתפשט ויורד, עד שהכוח המתאים להארת הפרטים והדיוקים החיצוניים שבמעשה, בין בצידים המעשי בין בצידים הלימודי, הולך הוא ומתגבר, עד שמוציא את השפעותיו בכוח אדיר, מלא חיים ותעצומות" [שמונה קבצים, קובץ ב שכא].

במקום אחר כותב הרב קוק, "שהצדיקים הגדולים עוסקים בעיקר בתשובה העליונה, ומתוך עיסוק זה יורדים הם לתקן את מידותיהם ולשפר את מעשיהם" [שם, קובץ א רמח].

שאלות לדין

- א. כיצד חשיבות האדם בעיני הבריות תביא לענווה?
- ב. מדוע כל כך חשוב להבין את משמעות העוונות? למה זה משפיע על התשובה שהאדם שב?

ה. חשיבות הקדושה של האדם בעיני הבריות אינה צריכה להחליש את הדעת מפני התביעות שיש לו על עצמו, שהן הנה יסודות התשובה, המביאה לכל ההתעלות, המושיעה את היחיד ואת העולם כולו. אמנם צריכה היא החשיבות הזאת לעורר את תכונת הענווה בכל מלאכה, שההתעמקות בפרשה מביאה היא את העטרה של החכמה פלה. ולשמירת הענווה, להדגירה בכל מחבואי הנשמה, תכונת הגבורה דרושה היא. והדרך החיצונית היא מתוך החברה הרי הוא מחזק את היסוד של הגבורה, שיוכל לצאת בבחירות צחצחיות אחריו שפוזזקק מתוך ההמא של הגאון.

ו. התשובה העליונה, שייסודה היא ההשפלה הקדושה והתאדרות ההשגה בנעם ד', היא המקור והבסיס לתשובה התחתונה של הישרת המעשה ושל התעלות עדינות המפגז, ויסוד התשובה העליונה הלא היא יסוד התורה בכל התפשטות שרשיה וענפיה. ואם ישער האדם, שהתשובה התחתונה היא מנועה מפניו לטענה, מלהשיגה בכל שלמותה, ירוץ אל התשובה העליונה, וסוף הכבוד לבא, פיון שבהפצו הפנימי הוא נוטה ורוצה לתמם בידו את שתי התשובות. ובמשה הזמן תביאהו התשובה העליונה גם לידי תשובה תחתונה, שהיא קדשת המעשים הפרטיים וקדשת הטבע הגופני, טהרת המפגז והתעלות התכונות הטבעיות, ולבו ובשרו ירגנו אל אל חי.

ז. כפי אותה המדה שהאדם מפיר את עוונותיו, הבהירות של אור התשובה זורחת על נשמתו, אף על פי שלכאורה עדין לא זכה לקביעות התשובה בלבבו ובצונו, מפל מקום הרי אורה חופפת ומרחפת עליו, וכבר היא פועלת לבראת אותו בריאה חדשה. ואפלו אותם הדברים המעקבים את התשובה, כפי אותה המדה שהאדם מפיר אותם, ואינו מעלים את עיניו ממצאיאותם, נעשה הענוב שלקהם פחות מכחו וארסיותו מתקטנת. ומתוך כך אור התשובה מתחיל להיות זורח עליו, וקדשת השמחה העליונה כבר מתלבשת בעצמיות נשמתו, וישערים סגורים הולכים ונפתחים לפניו, וסוף כל סוף יבא למדה עליונה כזו, שכל ההדורים יתישרו, "כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו, והנה העקב למישור והרכסים לבקעה".

חשיבות וכו' - המציאות שהבריות מחשיבות את האדם (המסויים) כקדוש. **לעורר את תכונת הענווה** - ככל שהאדם מתעלה הוא מגלה את קטנותו. **שההתעמקות בפרשה** - של הענווה מביאה לחכמה ויראת ה'; שורש הענווה הוא ההכרה שכל מה שיש בי הוא מה'. **להדגירה** - ליכולת שלה לחדור. **הדרך החיצונית וכו'** - הכבוד שהחברה חולקת לאדם מחזקת בו את הגבורה. **צחצחיותו** - ניקיונו וזכותו. **התאדרות ההשגה** - השגה אמונית אדירה, גדולה וחזקה. **המפגז** - תכונות הנפש. **סוף הכבוד לבא** - 'למד מאהבה וסוף כבוד לבא' [נדרים סב ע"א] הדבר יבוא מאליו אחר כך. **לתמם** - להשלים. **כפי אותה המדה וכו'** - ככל שהאדם מכיר ומבין יותר את הרע שבעוונותיו כך אור התשובה מאיר עליו בצורה בהירה יותר. **חופפת ומרחפת עליו** - מקיפה וסובבת אותו. **הדברים המעקבים את התשובה** - העוונות יוצרים מסך המבדיל בין ה' לאדם. **ההדורים** - המעכבים.

